

КУРЧЕНКО О. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЖІНОЧИЙ РІД ПРОФЕСІЙ: ДИСКУСІЇ У СУЧАСНОМУ ІСПАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджуються пов'язані з антисексистськими тенденціями проблеми назв професій у жіночому роді у сучасній іспанській мові, звертається увага на дискусії в іспанському суспільстві з приводу прийняття або неприйняття нових норм, які запроваджуються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Ключові слова: антисексистські тенденції, узгодження за граматичною категорією роду, граматичний рід, чоловічий рід, узагальнюючий чоловічий рід, жіночий рід, назви професій.

В статье исследуются связанные с антисексистскими тенденциями проблемы названий профессий в женском роде в современном испанском языке, обращается внимание на дискуссии в испанском обществе по поводу принятия или непринятия новых норм, которые внедряются с целью продемонстрировать и подчеркнуть участие женщины в общественной жизни.

Ключевые слова: антисексистские тенденции, согласование по грамматической категории рода, грамматический род, мужской род, обобщающий мужской род, женский род, названия профессий.

The article deals with related to the existing antisexist tendencies problems of names for professions practiced by women in the modern Spanish language, paying attention at discussions existing in Spanish society regarding acceptance or non-acceptance of new norms introduced with the purpose of showing and underlining the participation of women in the life of the society.

Key words: antisexist tendencies, concordance by the grammatical category of gender, grammatical gender, masculine gender, generalizing masculine gender, feminine gender, names of professions.

Метою цієї статті є аналіз існуючих тенденцій у проблемі назв професій у жіночому роді у сучасній іспанській мові та реакції іспанського суспільства з приводу прийняття або неприйняття нових норм, які запроваджуються, аби підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Актуальність обраної теми зумовлена постійними змінами, що відбуваються у цьому полі іспанської лексики, багато з цих змін (наприклад, *jueza*) ще не є і навіть невідомо, чи будуть усталеними. Думки іспанських лінгвістів, журналістів і філологів з цього приводу є важливими для розуміння реакції іспанського суспільства на такі зміни та прогнозування розвитку зазначених тенденцій у майбутньому.

Об'єктом дослідження в даній статті є назви професій, форма жіночого роду яких не знаходить широкого прийняття в іспанському суспільстві.

Поява жіночих закінчень у назвах традиційно чоловічих професій і посад є однією з антисексистських тенденцій у сучасній іспанській мові. Причиною такого явища є значні зміни в іспанському суспільстві, що полягають у дедалі більш активній соціальній та професійній позиції жінки у житті суспільства.

Поширення рекомендацій та пропозицій з приводу того, як уникати сексизму у мовленні (про сексизм див. [1]), виданих іспанськими офіційними установами, мало на меті надати гендерно коректні альтернативи традиційним формам вжитку узагальнюючого чоловічого роду. Так у 1988 році з'явився виданий Міністерством Освіти та Науки «Plan para la Igualdad de Oportunidades para las Mujeres: *Recomendaciones para el uso no sexista de la lengua*» [8]. Зазначений «План» викликав масу дискусій серед носіїв іспанської мови.

Так, у газеті EL PAÍS від 20 березня 1995 року з'явилося дві статті: перша належала перу романіста Хав'єра Маріаса і мала промовисту назву «*Cursilerías lingüísticas*», друга ж була написана критиком і викладачем Мігелем Гарсія-Посадою і називалася «*El femenino políticamente correcto*».

Стаття Х.Маріаса є відповіддю на лист, отриманий від читачки, яка розгнівано дорікає йому за те, що він говорив у дужках у попередній статті: «...el hombre contemporáneo... (y utilizo la palabra *hombre* en su asección genérica, que no hay por qué abolir en favor de la cursilería feminista o más bien *hembrista*)» [13].

У відповідь автор статті пояснює, що те, що він називає *hembrismo*, термін так само обурливий як і *machismo*, є досить відмінним від гідного поваги феміністичного руху. І дійсно, автор має рацію в тому, що слово *feminismo* не корелюється зі словом *machismo*; правильніше було б протиставляти *feminismo* та *masculinismo*, або ж *hembrismo* і *machismo*. Цікаво відмітити, однак, що ні *hembrismo*, ні *hembrista* не фігурують в останньому виданні (2010) словника RAE, в якому, натомість є *hembruno*, *-na*, позначений як «adjetivo anticuado», зі значенням «perteneciente a la hembra». З іншого боку, Маріас зазначає, що вживання таких розщеплень, як «las niñas y los niños» є однією з “*cursilerías lingüísticas*” і що таким

чином можна дійти до того, що замість «el perro es el mejor amigo del hombre» казати: «el perro y la perra son los mejores amigo y amiga del hombre y de la mujer» [13].

«Si se siguiera hasta el fin esta tendencia, habría que hablar siempre de “la tortuga y el tortugo”, “el araña y la araña”, “la foca y el foco”, una ridiculez. También llegaría el día en que los varones exigieran que se los llamara “personos” y “víctimos”. Y ese día, en efecto, todos y todas habríamos sido víctimas y víctimas de la cursilería mencionada en mi criticado paréntesis» [13].

У цьому сенсі у Маріаса немало однодумців. Так, Хосе Мартінес де Соуса [7: 229-231] вважає, що гендерно коректні формули типу: «los españoles y las españolas», «los compañeros y compañeras», «los trabajadores y las trabajadoras», «los alumnos y alumnas» є не більше ніж *ridiculez* або *torpeza*.

Так само Мігель Гарсія-Посада абсолютно не погоджується з униканням загального чоловічого роду, оскільки на те він і є «загальний», щоб *niños* охоплювало обидві статі; крім того, цей автор також не погоджується з такими новоутвореннями, як *la senadora* o *la diputada*, аргументуючи свою позицію наступним чином: «...esta alternativa no existe. Cuando es posible, el idioma por sí solo busca la diferenciación genérica formal: *la* abogada, *el* abogado; cuando no, acude al artículo: *la* modelo, *el* modelo» [13].

Декілька днів по тому, 9 квітня 1995 року, у тій же газеті EL PAÍS, з'являється стаття Р. Монтеро під назвою *El lenguaje sexista*, де авторка зазначає, що вона не погоджується з Маріасом і з усіма іншими, хто виступає за вживання терміну *hombre* у значенні *ser humano*. Вона вважає, що таке вживання цього слова пояснюється історією суспільства, в якому чоловік був “la medida de todas las cosas”. І доказів цьому є дуже багато: узгодження за категорією роду, навіть порядок слів, оскільки, коли вживається «розщеплення» на жіночий і чоловічий рід, то чоловічий рід зазвичай вживається першим, тобто говорять і пишуть «*niños* y *niñas*», а не навпаки. [13]

Альваро Гарсія Месегер [5: 45-50] радить вживати слово *hombre* у сенсі «людина» з обережністю, використовуючи натомість *varón* у сенсі «чоловік» і *persona* у сенсі «людина».

У своєму відкритому листі до редактора під назвою “*El lenguaje sexista*” Х. Маріас повертається до теми 11 квітня того ж року у тій самій газеті, стверджуючи наступне: «Si bien estoy de acuerdo en que el mundo ha tendido a ser patriarcal y machista, creo que justamente el lenguaje es una de las pocas cosas que han sido construidas a la vez por las mujeres y los hombres. Todos han hablado siempre, y seguramente han sido las madres quienes más han enseñado a sus hijos (e hijas) a hacerlo y a *traducir* ese mundo. Curiosamente, se dice “la lengua materna”, no “la lengua paterna”». Потім Х.Маріас звертається до етимології слова *homo*, що походить від *humus* «земля»: “supongo que Rosa Montero estará de acuerdo en que – quizá con alguna excepción que poco tiene que ver con los sexos – de la tierra venimos y a la tierra volvemos todos” [13]. Це є основним аргументом на захист використання *hombre* у загальному значенні «людина».

Доступ жінки до професій та посад, що протягом довгого часу призначалися тільки чоловікам, викликає дедалі більш поширене прийняття назв цих професій і посад у жіночому роді; однак, цей процес є повільним і складним. Дуже часто виникають аргументи на користь форми чоловічого роду: так, на загальну думку носіїв іспанської мови *jueza* звучить неідіоматично, а *la arquitecto* і *la médico* мають більше соціального та професійного престижу, ніж *la arquitecta* та *la médica*. Цієї теми ми вже торкалися у статтях [1, 2].

Цей процес, вочевидь незворотний і у стані перманентного розвитку, наштовхується на певні складнощі через те, що значення назв певних професій у жіночому роді (*médica, concejala, jueza...*) може позначати ще й досі не тільки людину, що виконує цю професію, але і жінку, яка підтримує зв'язок особистого характеру з чоловіком-представником цієї професії або посади (не завжди як його дружина): окрім традиційних прикладів *regenta, médica, jueza*, С. Фернандес Рамірес [4: 60] відмічає *jurisconsulta* у Бретона де лос Еррерос та навіть *canóniga* у Піо Барохи (*Los recursos de la astucia*) у значенні «mujer a la que visita el canónigo con frecuencia».

Відзначимо, що ще у 1995 році (не так давно для розвитку мови) згаданий нами Гарсія-Посада наполягав, що є смішним відмовляти іспанців говорити “el senador Teresa” або “el diputado Elena”, пропонуючи натомість “la senadora” чи “la diputada” як альтернативу, тому що «такої альтернативи не існує» [13]. Тепер, 16 років по тому, вже очевидно, що

така альтернатива є і вживається щоденно. Сьогодні постійно можна побачити у пресі та почути в ЗМІ безліч прикладів: *ministra, viceministra, directora general, magistrada, embajadora, candidata, alcaldesa, diputada, presidenta, primera ministra, secretaria de estado, gobernadora civil* тощо.

Особливий випадок слова *abogada*

Особливої уваги заслуговує іменник жіночого роду *abogada*, незалежний від іменника чоловічого роду *abogado*, оскільки ще у 1960 році у *Diccionario Histórico de la Real Academia*, [8: 108b-c], де зазначено, що це слово у жіночому роді зафіксовано як прикметник у Сервантеса у *Rinconete*, 74 v° у 1613 році: “Daremos luego noticia a esta felicissima y *abogada* confraternidad”.

Іменник *abogada* як «заступниця» або «посередниця» виступає у *Diccionario Histórico* у цих двох значеннях як зафіксований в іспанській мові з XIII століття, у *Loores* Берсео: «Reynga coronada de tan noble corona, / A ti facemos *abogada*, lo nuestro tú lo razona»; та у *Setenario* Альфонсо X: «Ssanta María, ..., seyendo *auogada* entre Dios e ellos» (цитуються за [3]). Йдеться очевидно про те саме лексичне значення, яке ми зустрічаємо у традиційному *Salve*:

Señora *Abogada* Nuestra,
vuelve a nosotros tus ojos misericordiosos... [9]

“*Abogada* nuestra” є перекладом латинського “*advocata* nostra”:

Eia, ergo, *advocata* nostra, illos tuos
misericordes oculos ad nos converte [12]

У цьому ж словнику фіксуються ще чотири поняття, що походять від значення «адвокат»: «a) *mujer que ejerce la abogacía*; b) *mujer del abogado*; c) *amiga de saber vidas y secretos ajenos*; y d) *mujer sabihonda y pedante*» [8]. Тільки перше з цих чотирьох значень відповідає власне професійній діяльності, здійснюваній жінкою; і воно відображено у *Partidas* Альфонсо X, хоча і у досить негативному контексті: *Ninguna muger, quanto quier que sea sabidor, non puede seer abogada por otri* (цитуються за [3]).

Деякі «проблемні» терміни

Є окремі проблемні терміни, наприклад, *perita*. Це особливий випадок, оскільки йдеться також і про зменшувальне від «*pera*» (груша). Тобто *perita* – «грушка» і «експерт», причому «грушка» явно набагато давніше і звичніше значення цього слова. Словник DRAE у своєму останньому виданні [11] містить обидва терміни – *perito* і *perita* як прикметник з двома закінченнями, з поміткою “Ú. t. c. s.” (тобто «вживається також як іменник»). Як іменник чоловічого і жіночого роду має таке значення: “*persona que en alguna materia tiene título de tal, conferido por el Estado*”. Треба звернути увагу на те, що сьогодні словник пише “*persona que*”, а не так як 20 років тому “*el que...*”.

Проблемним словом є й іменник *jueza*. Ті, хто виступає проти його вживання, аргументують це тим, що в іспанській мові є ряд іменників жіночого роду, що мають закінчення *-z*, як, наприклад, *puez*. Варто зауважити, однак, що хоча більшість носіїв мови про це і не знають, існує ще і менш поширена форма жіночого роду *pueza*, нез’ясованої етимології, зі значенням «*planta herbácea vivaz, de la familia de las cucurbitáceas*», згідно з DRAE. Так, Валентин Гарсія Йебра у своїй статті «*Sobre títulos femeninos*» від 20.08.1993 р. у газеті ABC на ст. 46 стверджував наступне:

«No hay, pues, ningún motivo para añadir a “juez” la “-a” feminizante. Sin ella, puede ser vocablo femenino. Y tal adición innecesaria rebaja y vulgariza una palabra tan noble» [13].

Треба визнати, що у нинішній пресі перевага віддається все-таки *la juez*. С. де Адрес Кастельяно зазначає: «*pero parece posible la jueza, reforzado por el plural las juezas, mejor que las juezes, ahora que son muchas las mujeres que ejercen esta profesión*» [3].

Іспанський філолог і лінгвіст Ласаро Карретер в своєму інтерв’ю газеті EL PAÍS 9.02.1996 р. підкреслив, що *jueza* є граматично неправильним словом (додаючи до цього такі епитети як «*horrenda e innecesaria*») і додає: «*La verdad es que se introdujo [en el diccionario académico] antes de que yo fuera director y no tengo la menor idea de quién la trajo. ¿Arquitecto-arquitecta, abogado-abogada? Bien. Pero jueza es realmente espantoso y estamos intentando llegar a un acuerdo para eliminarla del diccionario*» [13].

Мартінес де Соуса [7: 292b-293a] з цього приводу зазначає: “Servirá de poco que incluso políticamente se pida de la Academia mayor atención al género femenino si, después de que implante las formas correspondientes, estas quedan sin uso”.

Усе наведене вище говорить про те, що мова суспільства, де століттями головував чоловік, увібрала в себе усі ознаки такого суспільства, зокрема і його андроцентристські стереотипи.

Зміни, штучно нав'язувані державними установами, не завжди позитивно сприймаються носіями мови, оскільки всі вони керуються узусом, а відтак у більшості своїй схильні до лінгвістичного консерватизму.

Зміни в узусі, які запроваджуються адміністративно, часто мають зворотну дію: проблема жінок в іспанському суспільстві «тривіалізується» і зводиться до того, наприклад, чи вживається чоловічий рід у загальному значенні чи ні. Для вирішення суспільної проблеми зовсім недостатньо вживати «розщеплення» замість узагальнюючого чоловічого роду або міняти місцями слова чоловічого та жіночого роду у порядку викладення: *la mujer y el hombre, la madre y el padre, la tía y el tío, el rey y la reina, los alumnos y las alumnas*. Якщо іти цією дорогою, зазначає С. де Адрес Кастельяно [3], то треба буде скасувати назву *la policía* і називати цей орган *los hombres y mujeres que ejercen las labores policiales*.

Треба чітко розуміти, що рівність статей у мові, зовсім не гарантує соціальної рівності. Так, Анхель Лопес Гарсія та Рікардо Морант [6: 56-57] наводять випадок мови кечуа (мови приблизно 10 мільйонів тубільців Перу й Еквадору), яка у морфологічній структурі роду є взірцем рівності статей; або мова гоахіро у Венесуелі, де жіночий рід використовується в узагальнюючому значенні. Суспільства-носії цих мов, на противагу їхнім мовним реаліям, є абсолютно патріархальними.

На завершення наведу цікавий фрагмент діалогу, який я мала цими днями з одним другом, іспанцем з високим рівнем освіти і культури. Цей фрагмент говорить сам за себе:

- Voy a ir a una señora osteópata. Uno de los del club me dio su dirección, dice que ella es muy buena.

- Es curioso: no dices a una osteópata, sino a una señora osteópata. Porque si fuera un hombre, ¿dirías un osteópata, sin “señor”?

- Claro, hubiera dicho un osteópata. Pero lo de “señora osteópata” no es estándar para nada, eh.

- ¿Y qué te ha motivado a decirlo así?

- Ni idea. Lo que ocurre es que al hablar de profesiones cuando es fácil ver el sexo, por ejemplo, abogado-abogada, no se da la tentación, diría, de añadir algo que aclare la situación pero en el caso de osteópata parece que algo instintivo me ha llevado a aclarar que era una osteópata.

- Bueno, el artículo ya lo aclaraba suficientemente, ¿no?

- Sí, pero el artículo puede pasar más desapercibido en el lenguaje coloquial. Esa es mi explicación.

Іспанське суспільство змінюється, і тенденція до рівності статей у професійному та соціальному плані є очевидною. Мова не може існувати окремо від реальності: вона також змінюватиметься, і, можливо, пришвидшеними темпами у найближчому майбутньому, оскільки сьогодні ці зміни відбуваються швидше, ніж 10-15 років тому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курченко О.О. Антисексистські тенденції мови адміністративних паперів у сучасній Іспанії// Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ«Київський університет», 2010. – Вип. 32., с. 366-372.
2. Курченко О.О. Проблеми узгодження за граматичною категорією роду у світлі гендерних інновацій у сучасній іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: ВПЦ«Київський університет», 2010. – Вип. 27. – С. 226-235.
3. De Andrés Castellano S. Sexismo y lenguaje. El estado de la cuestión: reflejos en la prensa.// La Lengua y los medios de comunicación. Actas del Congreso Internacional celebrado en la Universidad Complutense de Madrid en 1996, Madrid, 1999, UCM, tomo I, pp. 258-266.
4. Fernández Ramírez S. Problemas y ejercicios de gramática. Madrid: Arco /Libros S. A. – 1987.
5. García Meseguer A. ¿Es sexista la lengua española? Una investigación sobre el género gramatical.// Colección Papeles de Comunicación, núm. 4. Barcelona: Paidós. 1ª ed., 2ª impresión - 1996.
6. López García Á., Morant R. Gramática femenina. Madrid: Cátedra Lingüística – 1991.
7. Martínez de Sousa J. Diccionario de redacción y estilo. – Madrid: Pirámide, 1993.
8. Ministerio de Educación y Ciencia. Plan para la Igualdad de Oportunidades para las Mujeres: Recomendaciones para el uso no sexista de la lengua, Madrid, 1988.
9. Oraciones a la Virgen María. <http://www.reinadelcielo.org/estructura.asp?intSec=4&intId=69>.
10. Real Academia Española. Diccionario histórico de la lengua española. Madrid: Espasa Calpe – 1960.
11. Real Academia Española. Diccionario de la lengua española. – Madrid: Espasa Calpe, 2010.
12. Salve Regina. http://en.wikipedia.org/wiki/Salve_Regina.
13. Artículos publicados en distintos medios de información sobre el lenguaje sexista. <http://www.scribd.com/doc/633389/Lenguaje-Sexista>